

Mezey András

Egy élet a piktúra és a fotográfia jegyében

Mezey Lajos festőművész „önéletrésze”

1880. július 28-a, késő este van. Nem tudok aludni. Egy éve súlyos betegség kínoz. Megtámadta a gyomromat a rák. Szörnyű fájdalmaim vannak. Grósz doktor próbál segíteni rajtam, nem sok sikerrel. Ő küldött el Püspökfürdőbe is, de attól sem lettem jobban. Már feladtam a reményt.

Rendezgetem az irataimat, festményeimet, fényképeimet. Itt vannak az apró cédulák és a levelek is, melyeket hőn szeretett Mancimnak, oly korán elhunyt feleségemnek írtam szerelmünk hajnalán. Megtaláltam a festménymegrendeléseimet is, az egyházi szerződéseket az oltárképekre, az útlevelemet, mikor Bécsbe utaztam másolni a nagy mesterek vásznait, Közép utcai házam építésének iratait, Apám és anyám végrendeletét, a Szinyei Merse családdal folytatott levelezést, tanári kinevezésemet és a dalárda iratait.

Megpróbálom ezekből a mozaikokból összerakosgatni életem folyását, amíg testi és lelki állapotom ezt megengedi.

1820. október 3-án születtem Nagyváradon. Ami akkor még négy önálló városból állt: Újváros, Olaszi, Váralja és Velence. Mintegy tizenötezer lakosa volt akkoriban a négy városrésznek.

Lakói túlnyomó többségben magyarok, valamennyi román és német lakossal. Vallásilag a legnagyobb részük katolikus, ezen kívül reformátusok, görögkeletiek, görögkatolikusok és izraeliták voltak.

Várad Bihar vármegye székhelye, az egész vidék központja. Ősi város, Szent László alapította, aki ide helyezte a Bihari Püspökséget. Szent László király és Luxemburgi Zsigmond királyunk is ebben a városban lettek végső nyugalomra. Sokat szenvedett a város a török uralom alatt, gazdát is cserélt, ostromolták a várost is és a várat is. A Sebes-Körös két partján terül el; az olaszi két oldalt a Páris-patak, az újvárosi és váraljai oldalt pedig a Pecze-patak szeli át. Északról félkörben szőlőhegyek körítik, itt kezdődik a Bihar-hegység, keleti része a Körös-völgyre nyúlik, dél és nyugat felé pedig az alföldi rónaságra néz.

Legjelesebb épületei a püspöki székesegyház és palota, a Kanonok sor, a Szent László téren a Szent László plébániatemplom, a görögkatolikus templom és püspökség, az ortodox holdas templom, a Fekete Sas fogadó és az ódon bástyás vár voltak.

Apám, Mezey Mihály jómódú kalvinista polgár volt. Debrecenből került

Váradra. Debreceni református cívis család sarja volt.

Egy másik családi legenda szerint kismanesi családból származott, melynek a predikátuma – nemesi előneve – egyházas-bágyoni. A XV. század végén és a XVI. század elején Nógrádban élt a Mezey família. Mezey Lőrinc a legkorábbi ismert ős. 1515-ben II. Ulászló király megerősíti egy birtokügyletét. A XVII. században Szatmárba költöztek, és az egyik lehetséges elődöm, Mezey Gáspár szatmári alkaptány ős nemesiségét vitéségére tekintettel Miksa király megújította és címeres levelet – armálist, másképp kutyabórt – adományozott neki. Ha igaz, akkor ezen család költözött a XVIII. század végén Biharba.

Hogy melyik verzió igaz, azt én már kikutakodni nem tudom, apám sírba vitte a titkot. Mindenesetre én ipszilonnal írom a nevemet, de atyám pontos i-vel írta. Bátyám, Miska debreceni kollégiumi érettségi bizonyítványán atyánk társadalmi állása cívisként került meghatározásra. Hogy ezt Miska bátyám sugallta vagy apám, ezt én már nem tudom kibogozni.

Apám kocsmáros, vendéglős volt Váradon, a Fekete Sas fogadót bérelte és működtette. Az első magyar nyelvű színielőadást 1798-ban ennek a báltermében tartották. Kótsi Patkó János kolozsvári társulata *A süketnéma* vagy *a passionátus pipás* című darabot adta elő.

Atyánk a fogadó mellett épített emeletes családi házat, a Sas utca 3-ban. A ház hátulsó frontja közvetlenül a Kőrös partjára épült. Ezenkívül nagy területű szőlője volt a közeli dombokon.

Anyám, Török Klára Poklostelekről származott. Ő is református magyar

család sarja. Egész életét a családjának szentelte, 16 gyermeket szült, de azok közül tizenháromat eltemetett. Nem tudom, miért, de tény az, hogy lánykorában nem járt iskolába, egész életében írástudatlan maradt. Poklostelek egy Berettyó-völgyi, észak-bihari falu. Mint mondtam, 15 testvérem közül tíz csecsemő-, illetve gyermekkorban meghalt. Nővéreim közül Mária csokalyi Fényes László birtokoshoz, Ágnes posztupici Kosztka János érmihályfalvi gyógyszerészhez, Margit ippi és érkeserői Fráter László ügyvédhez ment feleségül.

Mihály bátyám ügyvéd lett és városi tűzoltóparancsnok, valamint a Lövész Egylet elnöke. Kazsui Sughó Vilmát vette feleségül.

Károly öcsém 22 éves korában kereskedő gyakornokként Velencében halt meg, hol jó barátságban volt Telepy Károly és Szamossy Elek festőkkel.

Akár cívis – polgár –, akár nemesi származású a Mezey család, megbecsültségét az is mutatja, hogy a hat felnőttkort megélt gyermek közül ötnék nemesi származású házastársa lett.

Apám fekete hajú, nagy fekete bajuszos igazi magyar ember volt. Megjelenésre kissé köpcös, testes, de azért arányos alkatú. Szigorú volt, nem ismerte a nevetést és a tréfát. Egész életében az volt a legfőbb törekvése, hogy eltartsa a családját.

Anyám a sok szülésben és a ház körüli munkában megfáradt, csendes, galamblelkű, szelíd asszony, hála Istennek még ma is él, jó egészségnek örvend, 92 éves.

Elemi és középiskolai tanulmányaimat Nagyváradon végeztem. Heldwein Károly volt a rajztanárom. Zsenge munkáimat megismerve ő buzdított

arra, hogy behatóbban foglalkozzam a festészettel. Segített is, irányt mutatott, neki köszönhetem, hogy a festőművészi pályát választottam. 17 éves fejjel elefántcsontra, akvarellal készítettem egy női miniatúr portrét és egy olajfestésű önarcképet. Ezek voltak első munkáim.

1837-ben ismerkedtem meg Thuolt Mária Magdolnával, egy előkelő nagyváradi ügyvéd, ludrovai és nagyselmeczi Thuolt József 14 éves gyönyörű leányával. Rögtön szerelmesek lettünk egymásba. Érzelmeket titokban kellett tartanunk, túl fiatalok voltunk. Ráadásul vagyoni helyzetemet tekintve nem voltam partiképes. Ugyan apám módos ember volt, de közismert volt a városban, hogy engem nem támogattott, és az is, hogy én festőnek készülök. Szerelmem apja nem ilyen vót képzelt el magának...

Mária – azaz Mancsi – édesanyja az ősi Draveczy család tagjaként hatalmas földbirtok tulajdonosa volt Monostorpályiban. Korai halála miatt húga Erzsébet – Liza néni – nevelte unokahúgát.

Apám tehetős ember volt, de engem nem támogattott pályaválasztásom miatt. Azt szerette volna, hogy én vegyem át tőle a fogadót, mert Mihály bátyám ügyvéd lett, Károly öcsém pedig túl fiatal volt.

Én már ekkor a festőművészetet választottam hivatásomnak, ami akkoriban sem jelentett biztos megélhetést, hanem inkább szerény, vándorló életet, sok-sok nélkülözéssel. A gimnázium befejeztével útra keltem, hogy elsajátítsam a mesterség alapjait, és hogy a vándorfestés révén némi pénzt is keressek. 1839. június 28-án, 19 évesen már Balatonfüreden voltam, onnan írtam

kedvesemnek: „Mit tűrjük-tagadjuk, az utunkba szekeresül együtt a vízbe dűltünk, s onnan egy paraszt 12 órára éjjel egy csárdába vezetett lóháton bennünket, mindenütt a határtalan vizeken keresztül, végre Pestre is megérkeztünk. Mindent megvásároltam, s úgy ide jöttünk, s 26-án estve megérkeztünk. Tegnap pedig az egész falut bejártam szobáért, végre kaptam. Kinézéseim igen jók, már dolgaim vagynak.”

Szeptember 12-én Pestről írtam: „Goldner úrnál lakom, aki Váradra szokott járni vásárokra. Nejével lefestettem, többeket is, úgyhogy hála istennek nem panaszkodhatok semmire, csakhogy az eledel igen drága és a kvártély.”

A következő évben, 1840-ben vizszatértem Váradra. Lefestettem szüleimet és testvéreimet. Apám egy kicsit megenyhült irányomban, látva, hogy nem akármilyen tehetség vagyok, de továbbra sem volt hajlandó anyagilag támogatni, így rászorultam az arcképfestéssel járó szerény jövedelemre.

1841-ben a váradi premontrei – egykor pálos – templom részére megfestettem egy nagyméretű oltárképen a Mater Dolorosát. Ez a megbízatás volt első komoly elismerése a munkásságomnak. Maga a rendház apátja bízott meg személyesen. Sokat dolgoztam az oltárképen, de szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy igen jól sikerült munkám lett. A halott Jézus Krisztust a kereszten és a fájdalmas Szűz Mária alakját is sikerült hűen eltalálnom.

Ebben az évben készültem el a *Pihenő ló* és a *Bihar megyei főispáni huszár* című képekkel is. Készítettem két tájképet rommal és egy női portrét. Egyre jobban el tudtam sajátítani mesterségem fortélyait.

Id. Mezey Mihályné,
a festő anyja

Id. Mezey Mihály,
a festő apja

1843 kora tavaszán megérkezett Váradra Nifont de Rarke osztrák festő. Panoráma vagy másképp kozmoráma nevű nagyméretű dobozokkal járta a világot. Ezekbe a dobozokba festményeket helyezett el. A doboznak csak az egyik oldala volt üveges, és azon egy nagyító lencse volt, melyen keresztül lehetett a mesterséges fényvel megvilágított festményeket szemlélni. Ezek a képek híres jeleneteket, csatákat, fontos személyeket és látványos épületeket ábrázoltak. Kisebb összeg ellenében bárki megtekinthette a látványosságot. Tódultak is a népek.

Márciusban csatlakoztam az idős vándormutatványoshoz, és vele jártam az országot. Az én feladatom az volt, hogy újabb és újabb panorámafestményeket készítsék, melyeknek témáit mindig ő adta meg.

Először Pestre utaztunk. 1843. április 4-én onnan írtam jegyesemnek: „Egy nagy képet éppen tegnap előtt, azaz szombaton végeztem, s miután az öreg nagy dicséretekkel, s örömmel helybenhagyta, kértem, hogy szándékomat egész türelemmel hallgassa meg. Roppant sok beszéd után, íme, ezt határoztuk, s a régi írást, mert kötelezvénynek nem nevezhetem, megsemmisítve, ily kötelezvény-formát hoztunk létre egymás közt: Hozzám szabad jönni akárkinek reggel 9 óráig, fél 12-től 12-ig, s öttől akármeddig, a többi órákba neki tartozom dolgozni, kivéven az ünnep s vasárnapokat, s ha egy napot elmulasztok, tartozom utána pótolni. Kinyíltott a mutatvány, minden ember bámulja a műcsarnokot, s halld, mi az ítélet róla, míg személyesen olvashatnád a *Honderű* utolsó, vagy előtte való számjába. Íme röviden tudósítom veled, a foglalatja ez: »Alig lehet a

természetet hívebben utánozni, mint a csarnokba van, s mindenek koronájául szolgál az 1813-ban Kulm-nál elhullott vitézek emléke, holdfénynél.« Helyes a bírálat; mondhatom, mert a természetnek hűbb párja festve nem lehet, mint ez. Valóban, ha betekint az ember az üvegen, éjjel holdvilágnál találja magát. E bírálat kijövén, olvastam, a lelkem jobban reszketett, mint a kezem, egy akaratlan lopódzott öröm könnyecsepp remegett szempilláimon, és ez az öntudaton épült öröm könnye volt, de a dicsőség nem egészen lepte el keblemet, maradt még egy hátra, a nép nem tudja, ki nyerte el a díj-koszorút, mert nevem nem volt kitéve a *Honderű*-be. Semmi! Segítettem a dolgon. Medve Imre bemutatott egy pár újságíróknak, kik igen bő együtt szeszeltetés után, nem képzelhetvén bennem ifjú létemre a talált művészetet, nyilvánították, miszerint különösen örvendenek, velem tett ösmeretségükön, s biztosítanak adott szavakkal, hogy a jövő kiállításra hozott bírálatukra palétámat égbe emelik.”

1844. június 15-én már Székesfehérváron voltunk. Itt összetévesztettek Mezei Józseffel, a későbbi festővel, aki ekkor még Petőfivel együtt vándorszínészkedett. Ezután is még sokszor összetévesztettek nagyrabecsült kollégámmal. „Legényünk az inggel együtt még azon üzenetet is hozta, hogy már egy hete, hogy megérkezett, de itt a színháznál s alatt a kávéházba azt mondták, hogy Mezey Pozsonyba ment. Tudnod kell, ez abból eredt, 3 vagy 4 nappal, mielőtt mi megérkeztünk, utaztak Posonyba a színészek” – írtam Mancimnak Váradra.

Augusztus 2-án visszautaztunk Pestre, s a Váci utcában az úgynevezett

Vastuskó mellett, a Jüttner-féle házban szálltunk meg. Innen írtam augusztus 17-én szerelmemnek Váradra: „Én Rarke úrnál semmire sem vagyok lekötelezve, nála maradhatok, tőle válhatok, mikor kedvem van. Ő van lekötve, mint tudod, nekem külön szobát, kosztot, s minden képért négy aranyat, azaz 45 váltó forintokat adni. Míg vászon használható akadt, más munkát vállaltam, s munkát pedig tanulnom kellett, evvel nem csak az időt vesztettem, de még erszényem is ürült, mivel a képek csak egy rőfnyiek voltak, négyet csináltam, de hányat rontottam? Nem is csuda, én ez ágát a művészetnek nem láttam soha, s négyet... Így két holnapig készítettem. Én a négy képre négy aranyat kaptam, s rájuk pedig egy pengő forint híján 5 aranyat költöttem csupán festékre. Ez nem a legkellemesebb volt nekem, s mégis, minden szó nélkül tűrtem, megelégedtem az öntudattal, hogy legalább oly ágát ösmerem a művészetnek, mit bármely világrészben, s bármily jeles művészek bámulni fognak. Majd meglássuk! Vasárnap, augusztus 20-án akarja kinyitni a műkiállítás, itt neve Panoráma... Sokat szenved az ember, hogy csak egy kis jót is élvezhessen, én is, amint mostani levelemből magad is látod, nem pénzvágytól, csupán tanulás miatt szenvedek, s ha hír, név s becsület szerzését nem tűztem volna ki magamnak, mit gondolsz, úrból lettem volna e rab?”

20-án megnyílt a kiállítás, melyről a *Világ* szeptember 6-i száma így számolt be: „A napokban megtekintők Nifont de Rarke panorámáit, melyek a Váczi utcában, az un. Vastuskó melletti ház emeletén állítvák fel. Az ablakok egyikéből esténként átvilágító nagy labda hirdeti a panorámái látványokat. Az

első kiállítás 12 darabja közt mind ki-dolgozásra, mind hatásra nézve három, úgymint Culmi emlék, a Themze tunnel, s Napóleon temetése, melyeket fiatal hazánkfia, Mezey Lajos festett, ki Nifont de Rarke úrral Nagyváradról ide utazott, hogy művészi ecsetét tökéletesítse.”

A kiállítás szeptember 17-ig volt nyitva, akkor új darabokból álló sorozatot nyitottunk meg. Október 5-én még mindig Pestről írtam: „Az arckép eránt légy még egy kevés türelemmel. A gyorskocsin meg fog érkezni egy kis láda, benne lesz két kis rajzkönyv, melyekből kérlek, szorgalmasan rajzolgass, mert nem tudod, mikor leplek meg, és pedig tudod, arra kértelek, az általuk nagy részét fogod előttem szerelmednek bizonyítani. Most két hét olta ismét másba működtem, transparenset tanultam festeni, s bizony hidd el kedves, egész ma estve tette fel az öreg mind a három ablakra, az utca felől, s úgy bámulták, sokan arra határoztak – nevezetesen két üveges mester –, hogy nem homályosra köszörült üveg, hanem az egész ablak gyöngyház. Ekkor már nagyon nevettem... Senki sem tudja még, hogy van készülve.”

A kényszerű távollét volt szerelmünk igazi próbaköve, de a próbát kiállottuk, mint az október 29-én írt levelemben is olvasható: „Legyek én bárhány éveig tőled távol, legyek bármely ország, vagy világ szélén: szerelmem mindég hű, mindég forró, igen, a legforróbb lánggal fog érted égni, s a halál is csak testemet rabolhatja el tőled, de nem lelkemet, szerelmemet. Én a pénzt soha nem imádtam, a pénz soha istenem nem vala, én nagyság, s gazdagságra soha se vágytam, és ha szerelmedet bírom: megelégszem két

ép egészséges karjaimmal, ezekkel meg tudom én keresni halálom órájáig való kenyeremet.”

1844 őszén, 24 évesen megváltam idős mesteremtől, és visszatértem szülővárosomba. Bár még komolyabb akadémiai tanulmányokat nem végeztem, munkáim alapján mégis hozzáértő szakembernek tekintettek Váradon.

1845 júniusában Böhm Pál mérnökkel és cégfestővel – a későbbi híres festő: ifjabb Böhm Pál apjával – együtt szakértői feladatot kaptunk egy perben, melyet a pocsaji görögkatolikus eklézsia indított Kis András oltárkép-festő ellen, ki a templom ikonosztázát festette. Megállapítottuk, hogy „az aranyozás rossz, de helyrehozható, a festés pereg, az olajfestmények meglehetősek, de művészet nélküliek”.

Sajnos nagyon sok tehetségtelen, botcsinálta piktör föstőget szerte az országban, a megrendelők csak akkor jönnek rá, hogy értéktelen a mű, amikor már elkészült és kifizették.

1845 júniusában még itthon voltam, ekkor festettem le Mezőhegyesen jegyesem nagynénjét és nevelőanyját: Draveczy Erzsébetet.

Ezután rövid pesti tartózkodás közbeiktatásával Bécsbe mentem, hogy végre alaposabb stúdiumok alá vessem magamat. Sajnos, atyám továbbra sem támogatta elhatározásomat, így pénz híján nem tudtam a festőakadémia rendes hallgatói közé beiratkozni, csak megtúrt külsőként hallgattam az előadásokat, és a Belvederébe jártam a nagyok képeit másolni.

Erről az útról szeptember 9-én így számoltam be Mancinak: „Pesten már sokszor voltam, de csak most tudom, hogy soha semmit nem láttam, ott igen sok nézni való van, s ki csak szobájá-

ban ül, s dolgozik, az Pest szépségeiről nem is álmodik – homály oldalát nem akarom tudni.

Először is az idei műkiállítás minden múltiakat fölülhaladott. Én csak itt harmadfél napot töltöttem – a rossz út miatt csak vasárnap 10 órakor érkezhettém meg –, egész délutánt, hétfőt és keddet, s mondhatom, mintegy harminc kép egészen elragadott, mindjárt műegyesület tagja lettem, szabad belépti jeggyel bírtam, és így műlapot kapok, s még azon képekre játszom, melyeket a műegyesület mint legjobbakat megvett, s ilyek vannak 18-an, s ha az Isten egyet nekem juttatna! bezzeg!...

Szerdán Szt. István napját ünnepelni jókor reggel Budára mentem, mert ott tartják. Borzasztó tolongás után éppen oda jutottam, hol Szt. István jobb keze-feje, mint valamely darab fekete föld egy kis üveg borítékba arannyal felcizfázva egy kis arany párnán nyugszik, s ezen felül még egy nagyobb borítékba van, s egy mellékoltár előtt félkörívbe 12 gránátos őrzi.

A templomba' voltak az ország legnagyobb papjai s katonái, nevezetesen a budai várcommissárius, ki is mise után az egész rendes és polgárőr-katonaságot maga előtt elsetáltatta, pedig a polgárság igen sok, vannak könnyű lovasok, huszárok, jágerek, gyalogok, mint budai, mint pestiek, s mindegyiknek önmagából bandája, ezek közt igen kitüntette magát a pesti gyalogságé, magyar nótát húztak a generálisok előtt, s az egész katonai karnak, bárha többnyire németek voltak, ez mégis tetszett.

Így telt el a délelőtt s délután, a fegyvertárba nem mehettünk, ide ugyan senkinek nem volt szabad, mert kü-

lönös javítások miatt zárva tartatott, hanem én mégis addig környeztem a helyet, míg végre egy pattantyús bevitt az udvarra, s az ágyúkat, golyókat, kovács, lakatos, kerékgyártó-műhelyeket megmutogatta, s ezek után egy másik kapun kivezetett. Ennyi volt Pesten a multság.

Miután tehát én a műkiállítástól nagy nehezen búcsút vevék, a gőzhajón egy és 2/3 rész nap alatt Bécsbe feljutottam, legelőször szobát kerestem...

Mínhogy semmi pártfogóm nem volt, nem eszközölhettem ki az engedelmet – hogy a Belvederébe dolgozhassam – igen soká, mikor a Director megunta, hogy annyit jártam hozzá – ki nem szidhatott, mert magamvisellete által meg nem érdemelhettem –, munkát kívánt látni tőlem, én tüstént festettem, s tegnap elvégezvén, ma reggel bemutattam. Kérdésre, melyik Akadémiában tanultam, s a többi, én mindenre nyíltan feleltem, tüstént jött velem a Belvederebe, s mivel a nagy mesterek arcképeit lemásolni már csak azért sem engedheti, mivel azok a császári képtárnak mintegy kincsei, tehát egy híres mester művét adta ide.

Oh édes Mancim! Csak így, ha tudja az ember, hogy egyedül maga tetszésére dolgozik, függetlenül, csak így, s csak ekkor érzi az ember, mi a festészet! Egy nagy terembe öten dolgoztunk, egyhez sem szólottam, munka közben széjjelnéztem, s akaratlanul könnyeztem. Gondold el, mily boldogító egy festőre nézve, ha oly sok remekművek közt, gondolja, talán, talán, valaha az ő műve is nem leend valamely képtárnak gyalázatára!”

1846 tavaszáig maradtam Bécsben. Sokat másoltam a Belvederében, mivel később mégiscsak kaptam rá engedélyt.

Így többek közt Rubens, Rembrandt, az ifjabbik David Teniers és Molitor József önarcképeit.

Ekkor festettem második önarcképemet, és egy gouache technikával készült vedutát.

Sok hazánkfiával ismerkedtem meg a császárvárosban, és némelyik oly szerencsés volt, hogy be tudott iratkozni az Akadémiára.

1846 őszén tovább vándoroltam. Eljutottam Münchenbe, Párizsba, Velencébe és Rómába. Mindenhol megcsodáltam a nagy elődök vásznait.

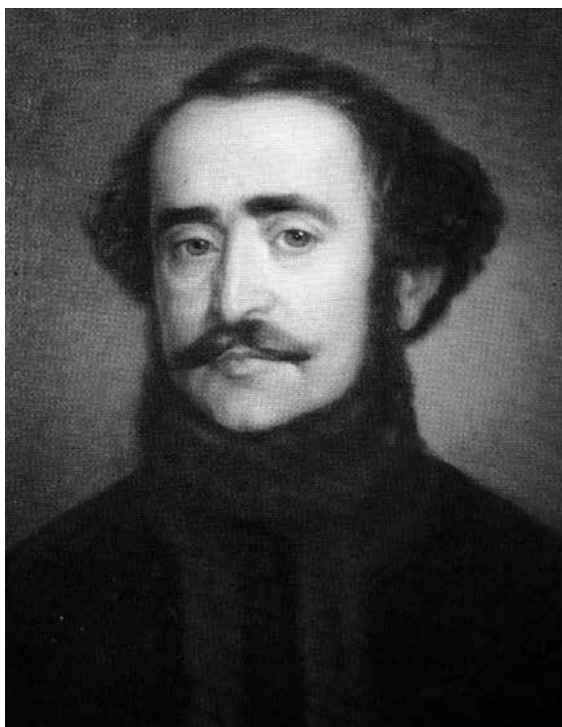
Ekkoriban festettem a *Tájkép páztorral* című képemet.

1847-ben végleg visszatértem Váradra. Egy férfitrétrel kezdtem meg itthoni működésemet.

Közel tíz évi tanulás állt mögöttem, úgy éreztem, elsajátítottam azokat az alapokat, melyeknek birtokában már hivatásomnak s abból élhetek.

Jegyesemmel elhatároztuk, hogy összeházasodunk. Ő ekkor 24, én 27 éves voltam. Tervünk azonban, mint várható volt, komoly nehézségekbe ütközött.

Leendő apósom 1848. január 27-én így írt lányának: „Leányom! Meglepetésemre mai leveledben röviden tudatod vélem, kinek meréd, mint írod, kezedet ígérni, s kivel kívánod az élet rögzös útján napjaidat leélni? ... Tehát választottál magadnak, némely sejdítések következtében, akaratom ellen, kedvest – s miután bátran képesnek vallod magad az előtted álló pályára lépni, s rajta ingatlanul haladni, a több éveken át hűn ragaszkodása által érdemessé lett férfival, én is röviden írom néked, itt többé atyai meg egyezésnek sem helye, sem ideje nem lehetvén, szabad tetszéseden múló s

Széchenyi István

Thuolt Mária

alapuló határozásod, ha ahhoz többet más egyebet is nem látsz megfontolandó kelléknek, kövessed, ha úgy tesszik, ám adja Isten, nehogy az általad is rögsönnek eselmért úton könnyen történhet megbotlásod egész életedre keserű napokat hozzon.”

1848 áprilisában így írtam Mancinak: „A nemzeti őrsereg hangászati egyesület felállítására tekintetéből Beöthy Ödön javaslatára igen jó szerepem van. Tegnap már fel is olvastuk, s ebéd előtt lesz a próba.”

A Nemzetőrség tagja lettem, Mihály bátyám 1848-ban a Nagyváradai Forradalmi Törvényszék jegyzője lett, valamint a bihari 1. sz. nemzetőri század századosa. 1848. december 6-án a nagyváradai polgárság nevében ő üdvözölte Bemet. 1849-ben Kossuth meglátogatta a házában, és ez alkalommal egy szivart ajándékozott neki.

Ez alkalommal Kossuth és Bem a görögkatolikus püspökség erkélyén fogadta a város lakóinak az üdvözlését, akik fáklyás menettel ünnepelték a két férfit. Kossuth beszéde alatt a hatalmas tömeg némán hallgatta a nagy államférfi szavait. Mihály bátyám tartott a város nevében nagyhatású üdvözlő beszédet.

Sógoraim, Thuolt István és Thuolt Ignácz századosként harcolták végig a szabadságharcot Bem tábornok mellett Erdélyben.

A házasságot azonban a szülői ellenkezések dacára is, 1848. május 18-án megkötöttük. Az esküvő és a lakodalmom szűkkörű volt, csak néhány rokon és barát vett részt rajta. A Közép utca 3. szám alatti, földszintes, kertes házban rendezkedtünk be.

Ekkoriban festettem meg önarcképemet és Mancin portréját, továbbá

Szereday Ignácné, Kállay Ilona és Szalmay Antal honvédszázados arcképeit, valamint 1849-ben egy férfiportrét díszmagyarban.

A szabadságharc bukása nem kedvezett a művészeteknek sem. Ez súlyosan érintette helyzetemet, hiszen épp ekkor kezdtem a pályám, és most már a családomról is gondoskodnom kellett.

Sógoraim Bem seregét követve elhagyták a hazát, félve a megtorlástól, a Török Birodalom területére léptek, és megkezdték enni az emigráció keserű kenyerét.

Hat gyermekünk született. Közülük az elsőt, Lajuskát már csecsemő korában el kellett temetnünk. Jolánt 18 évesen temettem el.

1852. július-augusztusában barátimmal, Szláv Józseffel, a későbbi miniszterelnökkel és Miskolczy Lajossal, a későbbi bihari alispánnal festői kirándulást tettünk a Király-hágón, melyről így számoltam be feleségemnek: „Kevés ember volt szerencsés a Király-hágót oly pompájában látni, mint én. Nagy köd szállott fel és le, a völgyek el voltak általuk takarva, és csak akkor bontakoztak ki, ha vagy közel, vagy már benne voltunk. A hegyek úgy változtak a vonuló köd vagy felhők alól, mint ködfátyolkép, csak annyi különbséggel, mint Isten és ember közt van. Láttam Döbler ködfátyolának működését, de az nem is említhető, miután a természet maga ily játékkal gyönyörködtetett. Ezen felyül nem elég volt a színek ezer változékonyságai, hanem ezekhez még a hegyek rajzai, festői formái – oly felségesek voltak, hogy igazán megérdemlette volna, hogy egy világhírű tájfestő, ki rögtön felfogási erővel bírna, örökítette volna.

Hét órakeresztény után Feketetőra megérkeztünk. Itt egy ösmerősnél vagyunk szállva, két ízbe is lefestettem, de különben Szlávnak komája. Hangyász János postahivatalnok, és még nem tudom, mi. Itt kávéztunk, s mentünk szekéren Csucsára, keresztül gyönyörű hegyek közt, az üveghutába.

Nem készítettek semmit, éppen ünnep volt, vagyis az anyagot készítették holnapra, egy nagy kemenczébe. Sok fazékba olvadt, de szerencsére éppen már felolvadásba lévén, a hutás parancsára egy 1/2 itczés pálinkás üveget fújtak, de nem lévén kész az anyag, a hűtőbe elpattant. Nagyon szerettem volna, ha dolog napja lett volna, no de így tudom már, miből áll az üveg-huta. Voltunk egy gerstl malomba is, de a gazda nem lévén hon, a működést nem láthattuk.”

Majd újabb levélben: „Az éjjel egy órakeresztény Telegdre, utazásunk alatt olyan idő volt mindig, amilyent csak óhajtottunk. Szombaton reggel Feketetőról felmentünk a sebesi várba, le is rajzoltam. Papír-malmot is megnéztük, nagyon meglepett a keverés egyszerűsége, úgyszintén Feketetőn a fűrészmalom is képzeletem felett egyszerű, s annál inkább tetszett, mivel én Isten tudja, mily temérdek gépezetet gondoltam, s az egész műszer a nevetésig egyszerű.

Vasárnap, azaz tegnap tutajon 1/2 11-re indultunk el Feketetőról. A táj oly nagyszerű, hogy a Körösnek ily tájait nem tudtam elképzelni. Egyik meglepőbb volt a másiknál, mindenütt irtóztató sziklák, melyek közt némelyek úgy állottak, mintha minden alatta járókat egyszerre, egy zuhanással akarnák szétzúzni, némelyek pedig oly formájúak, mintha alattuk kellene keresztül hajózni.

Kezdtém rajzolgatni, de nem elég azt csak futtába lekapogatni! Oda édes fiam egész készüléssel kellene menni, s órákig egy helyen állani, s nyugodtan festeni, de nem csak egy-két részét, hanem majd az egész út megérdemli az örökítést.”

Sajnos ritkán utazhattam a tájban gyönyörködni, a legtöbbször arcképfestés és restaurálás miatt voltam távol hazulról. 1855 júliusában Kecskésről írtam Mancinak: „Szlávy képeit kitesztítettem, az igazításról lemondott. A képeim itt mind határtalanul tetszenek, bizonyos már, hogy vesznek, csak nem még, melyiket. Holnap már dolgozom valahára.”

Feleségem postafordultával válaszolt:

„Én ígéretem szerint írtam pénteken és hétfőn, remélem azolta megkaptad, sőt a másodikba Haán-tól és a műtőkártól is vót levél, gondoltam válaszolni fogsz rá nekik. Egy forslág is jött Pestről, kép van benne, levél nem jött vele. Édes fiam csak igyekezz, hogy mentül hamarabb kész legyen a nagy kép.”

Károly öcsém 1856-ban tüdőbaját gyógyíttatni előbb Bécsbe, majd Velencébe utazott. Bécsből írta nekem: „Köszönöm a 2 pengőt, ha egészséges lettem volna, a Lajosokért nagyot ittam volna, de így nem tettem azt, hanem vettem rajta egy képet, még pedig amit te festél Miskának is, Gauermann-tól, a *Két sas a szarvasnál*, egész csinos litograph. Az Esterházy képtár zárva van, s marad vagy hat hónapig. A Kunstverein is zárva volt, a múlt napokban egyikbe sem mehettem.”

1857. március 8-án Velencéből írta: „Ha rábírhatsz Édesatyámat, kérlek, nagyon szépen, küldjél pénzt, hogy

Maylandba mehessek. Szamosy Elek ápril. 15-én megyen okvetlenül, s ő is nagyon szeretné, ha együtt mehetnénk. Kiszállnánk Veronában, s megnéznénk a nagyszerű arénát, s a Garda tót, azután Maylandból felmennénk Comóba, a Comó tót, s a Lago Maggiorét megtekinteni. Két hétig maradnék Maylandba. A fiatal Telepy Károllyal is megösmerttem, de Szamosy jobb és gondolkozóbb festő. Ha ágyban nem, úgy mindig nála vagyok, s ha jobban leszek, magam is fogok szorgalmasan rajzolni, s ő oktatni fog. Ő senki társaságát nem keresi, egy ösmerősét sem látogatja meg. Egész nap szorgalommal dolgozik, kívülem senkivel sem társalog, csak akkor megy ki járkálni, ha én is kimehetek, s ha nappal nem megyek hozzá, estve bizonyosan meglátogat. Jóságaitok eladásához szerencsét, és rövid időt kívánok.”

Sajnos, öcsém tervezett kirándulásából, mint akkori feljegyzésemből is kiderül, semmi sem lett: „1857-ben május 16-ra várta Nagyvárad Ferenc Józsefet és nejét, s engem kért s küldött el Bécsbe, saját tervem s eszméim szerint, ő felségüknek átadandó ajándékot teljhatalommal felruházva készíteni, s éppen Bécsbe érkeztemkor táviratilag megtudtam, hogy éppen 22 éves Károly öcsém Velenczében haldoklik, s odasiettem.”

Már csak eltemettetni tudtam öcsémet, s hazahozni azt az olajfestésű önarcképét, mely velencei festőtanulmányainak egyetlen fennmaradt emléke.

Az uralkodó párnak a város címerét és Szt. László arcképét rajzoltam meg, és hímeztettem ki egy imazsámoly-terítőre. Ugyanez alkalomra terveztem meg a város díszkivilágítását és a diadalívek felállítását.

Ekkorra már kezdett beérni munkásságom gyümölcse, és egyre több megrendelést kaptam. Így írt hozzám 1857 áprilisában Bécsbe a feleségem: „Édes lelkem, ha lehet igyekezz haza, mert nagyon félek, hogy elkésel, és valami kellemetlenség érne. A püspöktől is keresett Fiele mérnök, akarnak valamit csináltatni, a megyébe szinte kerestek.”

Elsősorban arcképfestő voltam, de gyümölcsös, dinnyés, konyhai és zöldséges csendéleteket, életképeket (szivarra gyújtó olasz, lányka macskával, fiatal pár szekérrel, hazatérő halászok), bibliai témájú vásznakot és szentképeket (*Madonna, Szt. Péter, Isten galambbal, Angyali üdvözlés, Szűz Mária látogatása, Mária a kiseddel, Keresztelő Szt. János, Szt. László*) is készítettem.

Festettem ezen kívül egy *Didót* és egy *Esmeraldát* is. Számos tájképet készítettem (tóparti tájkép, tájkép tehennel, tájkép alpesi házzal) Friedrich Gauermann litographiái alapján.

1858. október 27-én nagy csapás ért: rajongva szeretett feleségem tüdővészben meghalt. Gyönyörű, szép arcvonásait pár évvel halála előtt örökítettem meg.

Nem tudtam egyedül ellátni öt gyermekemet, így 1860-ban feleségül vettem Mancsi megözvegyült nővérét, Emíliát.

A hatvanas évek elején egy ideig Váradon tartózkodott Haán Antal, jóba lettünk, és megfestette arcképemet. Arra kértem, hogy ugyanakkorára fesse meg a portrémat, mint drága Mancsim arcképe, és így a két kép, mintegy pandant alkotva, egymás mellé akasztható a falra. Most is vannak fölöttem, együtt vagyunk, mintha mi sem történt volna.

1861 őszén az akkor 16 éves ifjú: Szinyei Merse Pál Nagyváradra került, az itteni gimnáziumba. Már addig, odahaza, Jernyén is rajzolgatott, és most itt keresett és talált bennem mestert, aki majd kibontakoztatja tehetségét. Nagyon megszerettem Palit, kedves, csendes, halkszavú fiú volt. Láttam rajta az elszántságot, hogy mindenáron festő lesz, ugyanúgy, ahogyan fiatalon én is annak idején. És láttam benne az istenadta tehetséget. A legjobb tudásommal tanítottam, elsősorban a színeket kívántam megszerettetni vele.

1862 júniusában már mellettem festett olajképeit, másolatait küldte haza. 1862. július 4-én így írt apjának: „Festőnek kell lennem. Erre most legszebb alkalmam nyílt, mert Mezey úrban feltaláltam azon egyént, ki bennem a hajlamot leginkább képes kifejleszteni, s alig hiszem, hogy valahol találnék ily mestert, akinek így szívén feküdnének tanítványai, s ezért én is igen üdvösnek tartanám, ha jövőre is nála tanulhatnék. Ő igen tiszteltet és nagyon örült, hogy fáradsága elismerésre és hálára talált.”

Az iskolaév befejeztével Pali édesapja, a Sáros megyei alispán, Szinyei Merse Félix jött el fiáért, hogy hazavigye. Ekkor személyesen is megismerkedtünk, és úgy éreztem, hogy igen jó benyomást keltem benne.

Szeptember 24-én levélben kért, hogy fiát az új tanévben is tanítsam: „Nem ismételhetem eléggé, mennyi hálával tartozom Kegyednek, azon sok örömeért s élvezetért, melyet Palim nekem szerez, s kérem, kegyeskedjék ötet ez évben is a megkezdett pályán ugyanazon szíves atyáskodó indulattal előbbre vezérelni.”

Még a nyáron, nem kis részben az én buzdításomnak a hatására, engedtek fiuk kérésének, és elhatározták, hogy az érettségi után festőakadémiára küldik, csak még nem tudták, hová.

Ebben is én adtam nekik tanácsot, ahogy Pali 1862 októberében írja apjának: „Mezey Lajossal értekezvén, elmondtam neki, hogy Te engem jövőre festői akadémiába akarsz adni, ő annak igen örült, és mondta, hogy akkor sokkal alaposabban kell a tanításhoz hozzá fogni, és mind olvasás, mind pedig szemmértékgyakorlás által, melyet rajzolással lehet kifejteni, ismereteimnek több alaposágot szerezni. A helyiség megválasztására nézve pedig ő Münchent sokkal jobbnak találja, mint Düsseldorfot.”

Pali, bátyámnál, Mihálynál szállt meg, ki szintén a Közép utcában lakott, közvetlenül a szomszédomban. Így a fiatalember szinte minden idejét műtermemben töltötte, még tanulmányait is hanyagolta. November 9-én levélben kérte apját: „Ha nem esnék terhedre, igen kérnélek valamire, ugyanis arra, hogy azon két képet, melyet otthon festettem, elküldenéd, úgymint azt, melyen a boros palack, kenyér stb. van lefestve és a cigánycsaládot, a harmadikra nincs szükségem, mert annak eredetijét látta Mezey, és ez meglehetősen hasonló az eredetihez. Erre azért kérlek, mivel Mezey úr igen kívánná látni, mert ő azt mondja, hogy az reám nézve nagyon hasznos volna, ha ő ezeket megtekinthetné, mind hibái, mind jó részei felett felvilágosítást és magyarázatot adna.”

Pali édesapja elégedett volt velem, s 1863 tavaszán így írt fiának: „Én Mezey Lajos úr iránt már múlt nyári találkozásom alkalmával különös vonzódással

viseltetem, s iránta való tisztelem és hajlamom csak növekedhetett, minél inkább győződöm meg irántad való szívélyes jóindulatáról, s gyöngéd, valóban atyáskodó gondoskodásáról. Isteni áldásnak tekintem, hogy te fiam az ő kezébe kerültél. Meleg hálaérzet ömlött keblemen el a derék Lajos Bácsi iránt, kinek ezen élvezetet köszönhettem, mert ő tudta a módját eltalálni, hogy benned a művészet iránti hajlamot kifejtse, és az ő érdeme, hogy olyan rövid idő alatt ily szembetűnő haladást tettél, s neki fogod köszönhetni, ha idővel tökélyre bírandod vinni eme magasztos művészetet.”

Pali eredeti elképzelése az volt, hogy az érettségi után egész nyáron Váradon marad, mellettem, hogy felkészüljön az akadémiai felvételire, de édesapja más-képp határozott: „Kívánom, hogy az oskolai év végével haza jöjj pár hónapra, s leginkább örvendenek, ha Lajos Bácsi, amint te őt nevezed, fel akarna téged kísérni, s pár hetet házamnál, családi körömben tölteni.”

Pali szerette volna, hogy lefesse szüleit: „Mellképet igen gyorsan és legjobban találva készít el, úgysem bírjuk mi, gyermekeitek, jól talált arcképeiteket, s élethívebben, tudom, nem festene le benneteket senki sem úgy, mint Lajos Bácsi, mivel látom, hogy arcképeinek csak a megszólamlás hiányzik.”

Két éves tanításomat Pali édesapjához írt levelemben így foglaltam össze: „Palinak két új képét, a még otthon festettekkel együtt, ma pakoltuk be, annál fogva jelen soraimmal egy alkalommal érkezendnek haza. A két elsőről bírálatot mondanom szükségtelen, de szabad megjegyezni, miként rajtuk ismét haladás látszik, amennyiben a harmóniát most már könnyebben hoz-

za létre Pali, mint eddig. A két otthon készültek, bárha gyengébbek is, szintoly becsúek, mivel azokat önállólag festé, s örömmel láttam bennük s találtam nyomait oktatásaimnak. Szép emléke lesz a múltnak a jövőben, s Pali tudni fogja a csekélységekéből is kiismerni, volt mesterének némi alapos ismereteit. Ha így haladna iskolai tanulmányaiban is, nem lenne legkisebb aggodalmunk az érettségi iránt, ámbár örömmel írhatom, hogy a képek előbb haza küldethettek volna, mint azelőtt, de mostanság rendesen azt szokta mondani: Megyek, mert tanulnom is kell! – s ez jó jel.

Ezután még csak egy pár elkezdett képet fog festeni, azon túl csak a stúdiomokra kell szánunk a hátralevő kevés időt, hogy annál tisztultabb nézetekkel bírjon majdan Münchenben, s az akadémiai kezdet se legyen előtte ismeretlen. Meg vagyok győződve, hogy ő minden évben könnyen fog haladni, mert társalgás útján igen sok fogalmakat oltottam belé, melyek nézetem szerint dúsan és gyorsan fognak oly művészi városban fejlődni, sőt, ha Pali szorgalma nem lankadand, s a végtelen, előtte nem is gyanítható nehézségek el nem csüggesztendik, hanem inkább buzdítandják, lehetetlen, hogy csak közepszerű festész váljék belőle, s oly jól esik azon meggyőződése, hogy talán szülőinél is nyugodtabban nézek jövője elé.

No de mint dicsérgezem én Palit? Azaz miért ne? Midőn oly örööm telik benne. S ki fogná dicséretemet forróban lelkébe szívni, mint szülői? Azért képes volnék róla a fárasztóságig írni, de hogy hosszas ne legyek, csak még magamról tartom kötelességemnek köszönetem egyszerűen kife-

Női arckép

Szinyei Merse
Ninon

jezni, azon megtiszteltetésért, mely a Jernyérei meghívás által reám árand.”

Az érettségi vizsga sikeres letétele után Pali még két hétig Váradon maradt, s így írt szüleinek: „Van időm elég a festésre, miután Lajos Bácsi szíves volt megengedni, hogy mindennap nála festhetek, evvel foglalkozom most mindig.”

Augusztus 5-én aztán nagybátyjával, Lászlóval és Zsiga öccsével négyesben indultunk el Jernyére, a családi birtokra, ahol két hónapot – életem egyik legszebb időszakát – töltöttem.

Lefestettem Pali szüleit, testvérét, Ninont, és „Laci” nagybátyját.

Tanítási módszeremre az volt a jellemző, hogy már egyből az oktatás kezdetén a rajzzal szemben előtérbe helyeztem az olajfestés technikai fortélyainak elsajátítását. Saját csendéleteimet és tájképeimet másoltattam tanítványommal a régi festőműhelyek hagyományainak megfelelően.

Jernyéről való távozásom után Valentiny János festőművész kollégám intrikákat szőtt ellenem a Szinyei családnál, mint azt december 1-én Palinak küldött levelemben is írom: „Kedves Palim! Nagyon leverő hatást tett reám azon tudósítás, miként még Münchenbe el nem utazhatott, pedig nem volt ezen kedvezőtlen hír váratlan, mert régen csodáltam, miként lehessen Apádnak annyi nagy és annyira szétágazó költségeket fedezni. Képeimet várom, tudtam előre sorsukat. Fáj nekem rendkívül, hogy mamácska nyugalmát általuk zavartam, az ő végtelen jósága megbocsájt. Ami pedig Valentiny rágalmaival illeti, azok rólam lepattannak – alios ego, vidi ventos. Kár, hogy ő is a pimaszokkal tart; ösmeretlent bántani – semmi. Így volt, van s leszen, míg

ember leend. Önök előtt megmarad érdemem minden korra, hisz mamácskáék bennem az okos barátját fiuknak – nyájas mesterét – és szelíd embert feltaláltak – más tegyen felettem, mint saját javára, nyomorult lelkének kielégítésére, vagy haszonlesésből jónak lát. Én tudom, róla rosszat nem mondanék nyilvánosan soha, bizalmas körben pedig véleményezni – nem rágalom.”

Nem a rágalom és nem a hálátlan-ság miatt lazult meg fiatal tanítványom kapcsolata velem. Ő ekkor már a jövőbe nézett. 1864-ben végre kijutott a müncheni akadémiára, de ígéretével ellentétben nem számolt be nekem az ottani viszonyokról.

Ezt novemberben szomorú hangú levélben vettem a szemére. „Édes Palim! Szomorú érzelmek közt kezdem soraimat, mert Önnek nem Münchenbe írom azokat, mivel azt kell hinnem, hogy Ön visszajövén onnan, többé nem tartotta mellőzhetőnek a visszamenetet, s most talán ez volna fő oka, miért engem az én kedves Palim, ígérete, sőt érzületei daczára, mellőz. Mert, hogy Ön engem elfeledett volna, azt nem tudnám elhinni. Igaz ugyan, hogy Münchenben átlátta azt könnyen, mily csekély a művészet nálunk, de különösen nálam, vagy talán még tanítási modorom is másoké által meg lón cáfolva; ez mind, s ezeknél több sem, sőt semmi sem lehet elegendő ok arra, mert tagadhatatlanná vált az, hogy akartam tanítani, s kétségbevonhatatlanná ön iránti rokonszenvem.”

Ugyanebben a levelemben tudósítottam egykori tanítványomat arról, hogy a gyengén jövedelmező arcképfestés mellett fényképészeti műtermet is nyitottam: „Én sok fontolás után elhatároztam fotográfírozásra adni fe-

jemet, s ezért februárban Bécsbe mentem, bővebb ismereteket szerezvén a tárgyban magamnak. Saját tervem után az ócska házat az utcáról a konyháig lebontattam, s annak a helyén van most Miska bátyám felőli oldalon a réginél nagyobb kisszoba, errébb a nagyszoba, még errébb egy nagy szoba, mely most enyim, úgy Bakats felől száraz kapu, s ezek tetején az emelet négy szobából, az udvar felőli kis festő szobám, és üveges tornác teteje szintén emeletes, itt van az üveg szalon éjszakai világítással, a szükséges sötét kis szobák, az utcára pedig fogadó termék és laboratórium, minden értelemmel és ízléssel, mint tőlem várták, rendezve. December 1.-sőjén akarom megnyitni, s hiszem, hogy a közönség szavát a pártolásban nem csak beváltja, de fölül is múlja.”

Már az ötvenes évek eleje óta foglalkoztam a fényképészettel. 1852-ben készíttettem egy dagerrotípórral felvételeket a családomról. A hatvanas években gyakran készíttettem magamról és családom tagjairól felvételeket, melyeket aztán kiszíneztem. 1864-ben fogtam össze Körössy József barátommal – aki már régóta működött vándorfényképészként –, hogy megnyissam fotografiai műtermemet. Bécsbe utaztam a szükséges apparátus beszerzése végett, az ott működő Székely József fényképészhez, akitől tanácsokat is kértem. Székely ekkor le is fényképezett festőállvány előtt, kezemben palettával.

Nagyváradon ekkor már több fényképészeti stúdió is működött, melyek közül a Lojanek János féle volt a leg híresebb. Újonnan nyitott műtermem azonban – legalábbis az első években – jól állta a konkurenciaharcot.

Ezt annak idején megírták a váradi

lapok is: „A nagyváradai jogászbál. A rendezőség nagy fáradozással és titokban beszerezte majd minden, a teremben jelen lévő táncosnő fényképét, és azt Mezey Lajos és Lojanek János fényképész urak szíves közreműködésével en miniature állíttatván ki.”

„A napokban jutott tudomásunkra, hogy megyénk 1848-i főispánjának, Beöthy Ödönnek jól sikerült fényképmásolata van Mezey Lajos polgártársunknál. Az eredeti képet a nagy hazafi száműzetése alatt Jerseyben Victor Hugo saját kezeivel készítette üvegre, s egy ilyen példány jutott Mezey Lajos úr birtokába. Hányan vannak városunkban, kik a nagy hazafi arcképét bírni óhajtanák, ezért nevezett polgártársunkat felkérjük, hogy ama képről másolatokat készíttetni s azokat elárusíttatni szíveskedjék.”

„Mezey Lajos fényképészeti műhelyéből olyan gyönyörű csoportkép került ki, mely minden dicséretnél fennebben hirdeti a szakbani jelességét. A csoport fő személye a nemrég városunkban időzött Ábrányi Kornél, ki körül helybeli barátai és tisztelői mint egy füzér csoportosulnak.”

„Mezey Lajos derék polgártársunk fényképészeti műhelyéből legközelebb egy kitűnően sikerült csoportkép fog kikerülni, mely a megtekintésre valóban érdemes. A helybeli községi tanítótanárság összes tagjai vannak azon hűn találva, és ügyesen csoportosítva.”

„Mezey Mihály elhunyt polgártársunk igen élethű s kitűnően talált arcképeit láttuk. Mezey Lajos úr, az elhunyt fivére készítette pár évvel ez előtt.”

Több száz portrét készíttettem a város polgáraitól. Magam festettem műtermembe kulissza hátteret.

Gyermekeimről is készítettem néhány sztereoó képet, mulatságos beállításokban. Számos önarcképet csináltam, az egyik legérdekesebb közülük egy duplaexpozíciós, szellemképes önarckép. Családom minden tagját lefotóztam. Feleségem emlékére készítettem egy beállított képet, melyen festőállványomat fekete csipkével mintegy ravatallá alakítva, hitvesemről és annak szüleiről készült festményeimet egy koponya alá helyeztem. Felcipeltem masinámat a szomszédos görögkatolikus templom tornyába, és onnan készítettem felvételeket a városról.

1867-ben megalakult a Nagyváradi Dalárda egyesület, melynek 1877-ig alelnöke, buzgó tagja és tenoristája voltam. Ez alatt a tíz év alatt számtalan rendezvényen, előadáson léptem fel, melyekről néhány kritika is megjelent: „Az énekes részeket a dalárda tagjai zengék el a chórusról, élükön Mezey Lajos alelnök úrral, ki mint szólísta szerepelt, és kinek kellemesen csengő s teljesen gyakorlott hangja valóban áhítatra keltő vala.”

„Az utolsó perczben Mezey Lajos vállalkozott egy magánydal előadására. A *Kunokból* énekelt egy románcot, kedves szimpatikus hangjával, érzellemmel s a nála megszokott kitűnő kivittel. Ezen kívül egy igen sikerült alkalmi költeményt szavalt Elemértől: *A dal eredete*, melyért harsány éljenekkel jutalmaztatott a közönségtől.”

Egyleti tevékenységemet összekötöttem képzőművészeti munkásságommal. Készítettem a dalárda részére díszoklevelet, én terveztem az egyesület zászlóját, és jelentősebb egyleti ünnepek alkalmával saját olajfestményeimet vagy olajnyomatokat ajándékoztam a dalárdának kisorsolásra.

Az éneklésen és szavaláson kívül alkalmanként színészi szerepekre is vállalkoztam: „Fénypontját azonban az előadásnak Mezey Lajos úr játéka képezé, ki a közhuszár szerepét oly eredetiséggel, oly hajszálig élethű alakítással adta, hogy nincs az a vén huszár, aki reá nem ismerne magára, látva Mezey úr játékát.”

1872-ben az Országos Daláregyesület központi választmányába is beválasztottak, és több ízben részt vettem Pesten az Erkel Ferenc vezetése mellett tartott zenedei tanácskozásokon.

1873-ban azonban ellentétem merültek fel a dalárdával, és így megalakítottam a Nagyváradi Zenekedvelők Társaságát, melyről a *Zenészet*i Lapok is beszámolt, de a kísérletem fél év múlva sajnos kudarcot vallott.

Még 1870 őszén elnyertem a községi elemi iskolai rajztanári állást, mely legalább most már némi biztos megélhetést nyújtott.

A nagyváradi lapok évente beszámoltak arról a kiállításról, melyet növendékeim rajzaiból rendeztem.

1872-ben városi törvényhatósági bizottsági taggá választottak. Jól esett az a köztisztület, ami ebben az időben övezett, azonban a politikai intrikákat nem szívleltem, így később fölhagytam a közszerepléssel.

1872. szeptember 1-én ért második családi tragédiám: 18 évesen tüdőbajban meghalt Jolán lányom.

Az ekkor már három éve Kolozsvárott gyógyszerészhallgató Lajos fiamat ekképp tudósítottam a szomorú eseményről: „Jolánka szeptember 1.-én, vasárnap 8 órakor meghalt. Oly csendesesen, mint elhal a levegőben a hang, arcának legkisebb vonaglása nélkül, ajka meg sem mozdula,

ily elmúlását minden erőlködés nélkül az életnek képzelni sem tudtam.”

Még azon év decemberében nagyszabású múzeumi kiállítást rendeztek Váradon, melyen a képzőművészeti anyag rendezését rám bízta. Ekkor még az én tulajdonomban is volt két Raffaellónak tulajdonított kép, melyeket kiállítottam.

Második házasságom nem sikerült, 1873 márciusában elváltam Emíliától. Erről így írtam Lajos fiamnak: „Mostohátok pár év óta megfoghatatlanná lőn, minnek az lett vége, hogy én ajánlom, miszerint bármit kívánjon tőlem, teljesítendem, csak hogy tőle s elviselhetetlen modorú leányától megszabadulhassak, s gyermekeimet, – ha még lehet – az életnek s a társadalomnak visszaadhassam. Ő beidézette Monostorpályiból Pista Bácsit, Berettyóújfaluból Sándor Bácsit, s folyó hó 7.-én délután öt órakor eljöttek, én pedig Keresztatyádat s főtörvényszéki elnök Gyalokay Lajos barátomat kértem föl, s előttük kinyilvánítottam, hogy határozatom nem rögtönzött, s nem szenvedély által idéztetett elő, hanem belátva végre is több évi küzdelmek megghiúsulása után az együtt maradhatás lehetetlenségét, minden beavatkozást egyenesen megtiltva, s minden békebírótságot kikérve, az egyszer mindenkorai, mind az ő, mind leánya részéről eshető követelés meggátolására, végkielégítésül egyességünk szerint meghatározott összegről, 500 Ft.-ról kötvényt vagy nyugtát írnak meg 4-en előttemezve. Mi megtörténvén két példányban kicseréltük, egyik nálam, másik nála van, az 500, azaz ötszáz forintot pedig a tanúk előtt lefizettem, minden szóváltás nélkül. Ezek után esti 8 órakor ők négyen, Mili, Ela, Sándor,

Pista vasúton elmentek, alig mondva ki csak azt is, Isten áldjon meg benneteket.”

Négyen maradtunk a családi háznál: én, Ilka, Kálmán és Károly, akik már nagyobbak voltak, így többször utazhattam Bécsbe tanulmányútra, és azért, hogy megrendelésre képeket másoljak a Belvederében, ahol munkásságomat annak idején megkezdtem.

1874 szeptemberében meghívtam a műtermembe Szamosy Elek festőművészt, Munkácsy Mihály első mesterét, aki mintegy fél évig dolgozott nálam. Így került sor arra, hogy Munkácsy el látogatott műtermembe. Az eseményről a *Bihar* számolt be: „Nem hagyhatjuk itt említés nélkül, azon kedvező nyilatkozatot, melyet a művész Mezey Lajos festő collegájának házában látott festményei felett mondott. Különösen kiemelvén azon gyönyörű Krisztus képet, melyet mi e helyen egyszer már megemlégtünk. Mezey Lajos úr, ki szerencsés volt Munkácsy urat nejjével tovább egy óránál festő termében vendégül láthatni – büszke lehet az elismerésre, valamint mi is, kik ily derék festéssel bírnak.”

1874 decemberében Nagyváradra jött Décsey Ede fővárosi fotográfus, és bérbe adtam neki nem jól jövedelmező fényképészeti műtermemet. Décseynek nagyobb szerencséje volt, mert a csak néhány hónapra tervezett látogatásából végleges letelepedés lett. Később meg is vette hitelbe a műtermemet. Ilka lányom, aki korábban nekem segített a műteremben, most Décsey alkalmazottja lett.

Megrendelésem ellenére egyre rosszabb lett az anyagi helyzetem. Fiaim taníttatása minden pénzt felemészített. A végén anyagi csődbe kerültem.

Kénytelen voltam eladni a házamat is, a pénzből épp csak az adósságok kifizetésére futotta, és az Ūri utcában már csak bérelni tudtam egy lakást.

Az anyagi romlásban csupán szaporodó megbízatásaim, és az azokat követő elismerések nyújtottak vigaszt. A *Bihar*, a *Nagyvárad* és a *Szabadság* című lapok szinte havonta számoltak be egy-egy újabb alkotásomról.

Ekkoriban festettem meg a Városháza részére Szent Lászlót, Deák Ferencet és Beöthy Ödönt; a Tűzoltó Egyletnek testvérem – az alapító parancsnok –, Mezey Mihály arcképét; a Bihari Nemzeti Casino megrendelésére a királyi pár; a gimnáziumnak volt igazgatója, Szentpétery Thoma Károly portréit, a könyvtárnak a Vezúv kitörését, a szalacsi templomnak Szt. László oltárképét, a nagyváradi Barátok templomába pedig Szt. Józsefet és Szt. Ferencet.

Megfestettem ezenkívül számos helybéli tehetős család tagjainak arcképét, így többek között Krausz G. Lászlót, Des Escherolles-Kruspér Sándort, Bölöny Sándornét, Grósz orvosprofesszort, Román József ügyvéd nejét, valamint a Lederer, Rothmann, Bárdossy és báró Radivojevich család tagjait.

Váradon ekkoriban rajtam kívül Szamossy Elek festőművész dolgozott, így elkerülhetetlen volt közöttünk a konkurenciaharc.

Mivel állandó kiállítóterem nem volt a városban, gyakorlattá vált, hogy egy-egy jelentősebb belvárosi üzlet kirakatában, így könyvkereskedésekben, lapkiadóknál, fényképészeti műtermekben állítottuk ki a frissen elkészült képeinket.

Ezeknek a műkítételeknek minden alkalommal megvolt a maga vissz-

hangja, és a város műértő közönsége büszke öntudattal állapította meg, hogy Nagyvárad a szépművészetek tanyája lett. Meg is jelent ezzel a címmel egy vezércikk a *Nagyváradban*, mely kiállt mindkettőnk mellett, és ostromozta a fővárosi klikkszellemet: „Városunkban szép csomó évek óta két kitűnő festész lakik, az egyik Szamossy Elek, a másik Mezey Lajos. Amaz, egy most már külföldön is jó hírnévnek örvendő festész hazánkfiának egykori tanára; ez utóbbi leghíresebb művészeknek egyik legméltóbb, legjelesebb tanítványa. Mindkét művésznak igen érdekes, sok műélvezetet nyújtó műterme van, mely bármikor nyitva áll a műpártoló közönség számára. Mindketten elég erős lelki elhatározással ellent állottak ama csábító kilátásoknak, melyekkel a szerencsés viszonyoknak örvendő külföldön való letelepedés kecsegtette, mert nem akartak sem a hazától elszakadni, sem azon várostól megválni, melyhez őket számos gyöngéd kötelék fűzte. Föltették magukban mindketten ama végzetes kérdést, melyen mint a tengerből kiálló szirten már annyi jeles hazai tehetség reményei vigasztalanul megtörték, azt a kérdést tudni illik, csakugyan nem lehet-e a magyar művésznak másképpen boldogulnia, mint hazájától való elszakadása által? Lehetetlennek tartották, hogy az emberi szívet és elmét egyaránt nemesítő művészet ne találjon itt bent a hazában fogékony kebelre; annak ápolója és fejlesztője oly mérvű pártolásra, mely, ha nem is fényes existenciát biztosít számára, legalább oly társadalmi állást nyújt neki, hogy kizárólag az ő művészetének szentelhesse életét. Pedig, tagadjuk-e – csalódtak ők is. Nemes öntudatukon kívül alig látták egyéb

jutalmát törekvésüknek. Csalódásuk annál keserűbb lehetett, mert még onnan sem részesültek kellő elismerésben, ahonnan azt leginkább és jogosan várhatták volna. A fővárosi művészkörök, melyekben dúsan burjánzik a klikkszellem, nemhogy buzdították volna, de sőt, szándékos agyonhallgatásban, mellőzésben, főúri lenézésben részesítették őket.”

Többször előfordult, hogy mind a ketten egyszerre kaptunk megrendelést ugyanolyan vagy hasonló munkára, így Deákot, Beöthyt, a királyi párt rajtam kívül Szamossy is megfestette, és a Barátok templomába ő is készített két oltárképet. Ezeket a műveinket aztán közösen állítottuk ki, ami a végén valóságos művészi háborúhoz vezetett Nagyváradon, mint azt a *Bihar* is megírta. A városi közönség, és így a sajtó is két pártra szakadt ízlésének megfelelően: „Mezey Lajos és Szamossy Elek helybeli festészek között tört ki a háború. Mind a két művész lefestette ő felségeik arcképeit, az egyik a Bihari Nemzeti Casino, a másik pedig a Nagyváradai Polgári Kör részére, s mind a ketten jóval az ünnepélyes nap előtt kiállították képeiket közszemlére. Egy ’műértő’ fitymáló lenézéssel tudatlannak, pajtáskodónak nevezi azt, ki Mezey Lajost művésznek tartja. Nehogy azonban a *Szabadság* műértője engem is, mint csizmadiát, kaptafához utasítson, Mezey Lajos úr képeiről egyetlen dicsérő szót sem szólok, hanem az igazság érdekében azt indítványozom, hogy úgy Mezey Lajos, mint Szamossy úr küldjék fel képeiket a művészeti csarnokba, és kérjenek föl néhány elsőrangú festőt, kik a versenyzők műveit szakértelemmel megbírálván összehasonlítás után

az elsőbbség felett ítéletet hozzanak. Győzzön a jobbik!”

Atelier-művész voltam, műtermem állandóan nyitva állt az érdeklődők számára: „Mezey Lajos festőművész műtermében annyian nézték a múlt héten ama gyönyörű festményt, melyről röviden már megemlékeztünk [Bölony Sándorné portréja], hogy tágas lakása nem fogadhatta be a látogatók nagy számát. Akárhányan a mellékszobában vártak, míg a kép szemléletéhez juthattak. Talán említenünk sem kell, hogy a város közönségének elitje jelent meg élvezni egy remekművet, s elismerését kifejezni a jeles művésznek. Ott láttuk báró Döry József urat, a Des Escherolles családot, Rómer Flóris, Bubics és Zajnay kanonok urakat, idősb. Gyalokay Lajos, Novotny Károly és Platthy urakat, kik mint ismert műértők is teljes elismeréssel és elragadtatással nyilatkoztak a remek festményről. Különösen a nagy számmal megjelent hölgyközönség nem győzte eleget csudálni a ruha, ékszer, legyező és keleti gyöngyök pompás színezetét, a violaszín selyemruha és csipkedísz felséges természetességét, a plasztikus módon kidomborodó kezek és arc puhaságát; szóval városunk közönségének széles köreiben most e képről s annak derék alkotójáról beszélnek, ki e közelismerésben édes öntudattal érzi a művészet valódi jutalmát” – írta a *Bihar*.

Az erkölcsi siker mellett néha egy-egy mecénás megfelelő anyagi jutalmazással is elismert, amint az olvasható egy tudósításban: „Egyszer hírét vette Nogáll János nagyváradai püspök, hogy Mezey Lajos, Nagyvárad jeles festőművésze sanyarú viszonyokkal küzd. Nyomban fölkereste a művészt, s meg-

bízta, hogy a szalacsi templom számára fessen egy oltárképet. Mikor a kép árát kérdezte, a festő, aki hozzá volt szokva a vidéki árakhoz, nyolczvan forintot mondott. Nogáll megütközve nézett Mezeyre, amit az arra magyarázott, hogy sokallja a summát. Mint afféle megszorult ember, sietett magát oda korrigálni ki, hogy tekintettel a szent célra, kész megfesteni a képet akár negyven forintért. Ekkor Nogáll így szólt: Művészekkel nem szoktam alkudni. A művészi dolgokra pedig csak fölfelé szoktam liczitálni. Fesse meg kérem azt az oltárképet, és bízsa rám a honorálást. És megadta Mezeynek a kért summa hatszorosát.”

Egy alkalommal rövidebb tanulmányt is írtam a magyarországi képzőművészet helyzetéről, amit a *Nagyvárad* két részletben le is közölt. Ebben üdvözöltem azt az erjedést, ami a fővárosban elindult művészeti téren, és buzdítottam a vidéket is – így főként szülővárosomat –, hogy kapcsolódjon be a mozgalomba, főképp pedig hozzon anyagi áldozatot is annak érdekében, hogy nívós művészeti élet alakulhasson ki: „Módot, alkalmat kell adni arra, hogy művészeink bent maradjanak, kört teremtsenek maguknak, ők vonzzanak ide másokat, és ne ők menjenek a külföldre. Ezt csak úgy érjük el, ha alkalmat, lehetőséget nyújtunk nekik a megélhetésre, itt a hazában, ha nem törekszünk e tekintetben is a külföldi után, hanem megelégszünk a hazával. Ha főuraink és tehetőseink a helyett, hogy idegen mesterektől vett képekkel, szobrokkal, műtárgyakkal népesítik meg szobáikat, lakóházaikat, mellőzik ezeket, és csak magyar festőnél, szobrásznál tesznek megrendeléseket. A magyar művekkel bizonyára

nem fognak szégyent vallani. De nem csak a tehetősektől, hanem a középosztály tagjaitól is elvárhatjuk itt a vidéken is, hogy utánozzák, kövessék a példát, melyet a főváros polgárai adtak, alakítsanak műpártoló egyesületeket, hol összetett erővel eredményt tudnak elérni, mely képzőművészetünk felvirágzására fog vezetni. A vidéki olvasó körök, kaszinók, kiknek feladatuk, hogy a társadalomnak irányt mutassanak, hogy abban vezérszerepet játsszanak, tegyék meg az első lépést. Lépjenek föl kezdeményezőleg, alakítsanak szövetkezeteket a képzőművészet emelésére. És mit lehetne egy esztendő alatt is elérni, ha az ország minden nagyobb vidéki városa alakítana kebelében a képzőművészetek támogatására ilyen szövetkezeteket? Minő anyagi és erkölcsi hatása lenne ennek művészetünk felvirágoztatására? Ha a közönség minden rétegében felélesztve a műszerető hajlam; neves művészeink nem lennének arra utalva, hogy anyagi megélhetésük miatt a külföldre vándoroljanak, s világraszóló műveiknek csak halvány karczolatait bírjuk itt a hazában. Nem kételkedünk azon, hogy városunkban is rövid időn egybe lehetne hozni egy szövetkezetet, mely a kitűzött kulturális fontosságú cél érdekében áldásos működését megkezdje.”

1879-ben súlyos betegség támadta meg szervezetemet. Erről Lajos fi-amhoz így írtam Biharnagybajomba, ahol patikus lett: „Én beteg lettem! Pedig Pestre kellene már mennem, kötelezve vagyok a Casino számára Király és né mellképét festeni, haszon nélkül, s pénzem nincs! a te 50 forintodat ekkorig meg tudtam tartani, de mostani bajaim közt nemhogy kiegyesítettem volna, de még a Casinótól

kapott 50 forintot is megettük. Most a föld alul kell ásnom, hogy Pestre mehessek, mintát másutt nem szerezhettek! Már kamatot sem tudok fizetni. Most egy hitelezőm, aki minden áron csődöt kért ellenem, végajánlatot tett, a 170 ft. adósságomat perköltségekkel, minden iratokkal együtt ideadja 100 ft.-ért. Ezen ajánlat nyakamat szegi, mert már egy hónapja s nem tudok pénzt teremteni! Most már megbízta ügyvédjét, hogy nyúzzon meg, mert most már látszik, hogy nem akar fizetni – a látszat megvan!”

„Nagyon köszönöm a részvétedet, fájdalom, hogy annak is meg kellett történni! Február 17-én már annyira megjavult betegsémem, hogy csaknem feljogosított minden aggály nélkül élnem, mint éltem ép koromban, s íme másnap reggel jelentkezett, s estig annyira fejlődött, hogy a másnap reggelt megélni nem hittem.”

„Pihenés idő alatt csekélységet festettem, de mindig megbosszulta magát, mert a hátam, derekam, karjaim képzelhetetlenül kifáradtak, összetörtek, s fel kellett hagynom, s tétlenségre lettem kárhozható, ami nagyon gyilkolt! Sokat kellett kiadnom, és az orvosnak egy arcképfestés. Grosz orvos betegséget határozottan felismerte, s azt mondta, hogy a gyomor baj nálam régi. Erőről szó sincs. Még a rajziskola is messze van, hát még a lépcső milyen magas!”

„Dolgozni nem tudok, nincs annyi erőm, maholnap már járnok sem lehet. Elasztam, az utcán sokan nem ismernek, sokan elhaladnak, sokan megmondják! Ezeregyszáz forint áru festés lenne, de elkezdni sem tudom. A megyeterem számára Deák, Beöthy arcképei életnagyságban – futs! Vizsgám 28-kán lesz, de már hétfőn reggel óta nem járhatok tanítani. S mindezt bírni kell, s mindenben megnyugodni.”

„A fürdő nem használt, ártott, végtelenül gyengített, úgyhogy már járnai is alig tudtam, tehát azzal fel kellett hagyni, úgy szintén a meleg vízivással is, az meg felpuffasztott annyira, hogy a hasam kipukkadását lestem, s mint-hogy eszerint Püspökfürdőben semmi dolgom, se kilátásom, haza jöttem. Már most egy pár apró munkát elkészítetek, átadom, s hozzátok kirándulok.”

Sajnos nem használt sem Grósz doktor terápiája, sem a gyógyfürdő, sem a diéta, sem a gyógyvizek.

De azért még levizsgáztattam iskolai rajznövendékeimet, néhány munkámat befejeztem, dolgaimat rendeztem.

Most 1880. július 29-én hajnali 4 óra van, és érzem, hogy közeledik a vég.

Meg akartam látogatni Lajos fiamat is Bajomban, de erre már nem lesz erőm.

Jó lenne gyermekeimet biztonságban tudni.

Szerettem volna még néhány képet megfesteni...